

**ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

У статті розкрито зв'язок професійної майстерності з професійною культурою та здійснено експериментальний аналіз даної проблеми.

У світлі останніх подій, коли робиться наголос на професіоналізацію вчительських кадрів, проблема професійної майстерності займає одне з провідних місць у науковому середовищі.

При розгляді даного питання ми враховували досвід провідних науковців, які досліджували професійну майстерність (Зяюн І.А., Барбіна Є.С., Крамущенко І.Ф., Лебедик М.П., Радул В.В.).

Цілями нашого дослідження є: - теоретичне обґрунтування зв'язку професійної майстерності із професійною культурою; - визначення індексу професійної майстерності у співвідношенні з професійним самовдосконаленням.

Майстерність вчителя доцільно розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності (якщо ми характеризуємо якість результату), як вияв творчої активності особистості майбутнього вчителя (характеризуємо психологічний механізм успішної діяльності). Коли ми хочемо усвідомити витoki розвитку майстерності, зрозуміти шляхи професійного самовдосконалення, доцільно сформулювати визначення цієї складової так: *педагогічна майстерність* – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка; педагогічна майстерність у структурі особистості – це система, здатна до самоорганізації, системотвірним фактором є *гуманістична спрямованість*.

Підвалиною професійної майстерності є *професійна компетентність*. Зміст професійної компетентності – це знання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології. Проте швидкість набуття майстерності не регламентується лише накопиченням професійних знань. Справді, студентів, який добре вчиться у педагогічному ВНЗі, не завжди легко на педагогічній практиці в школі. Є індивідуальні передумови успішної діяльності, стимулятора професійного зростання – здібності. І проблеми некомфортного відчуття себе на шкільній практиці. У школі доцільно поговорити про професійний досвід.

Педагогічні здібності забезпечують швидкість самовдосконалення. Науковці виділяють шість провідних здібностей до педагогічної діяльності: комунікативність – професійна здатність педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, готовність легко вступати; в контакт перцептивні здібності – професійна проникливість, педагогічна інтуїція, здатність сприймати і розуміти іншу людину; динамізм особистості – здатність активно впливати на іншу особистість; емоційна стабільність – здатність володіти собою, самоконтроль та саморегуляція; оптимістичне прогнозування – прогнозування розвитку особистості з орієнтацією на особисте в ній; креативність – здатність до творчості та швидкого розв'язання педагогічних та проблемних ситуацій.

Техніка, що спирається на знання і здібності, дає змогу виявити внутрішній потенціал. Педагогічна техніка – це вміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, це прийоми володіння собою (організмом, настроєм, мовленням, увагою, уявленнями) і прийоми впливу на інших (вербальні і невербальні). Вчитель-майстер, вчитель-професіонал відрізняється від рядового вчителя високими морально-духовно-етичними якостями. Характер поведінки, дій та вчинків розкриває характерологічну суть майстерності вчителя-новатора. Думки та погляди відрізняються своєю прогресивністю, націленістю на майбутнє. Критерієм професійної майстерності майбутнього вчителя іноземної мови є з одного боку: доцільність (за спрямованістю); продуктивність (за результатами); діалогічність (характер стосунків з учнями); оптимальність (у виборі засобів); творчість (за змістом). А з іншого боку характеристиками професійної майстерності буде результат всіх даних процесів: професіне самовизначення; професійна орієнтація; професійна діяльність; професійна активність; професійна компетентність; професійний досвід.

Отже, професійна майстерність як складова професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови – це: а) результат всіх оцінкових дій та вчинків, які переводять будь-яку діяльність у професійну; б) якість людини, набута нею протягом багатьох років кропіткої праці, що характеризує весь педагогічно – професійно – життєвий досвід особистості; в сукупності з талантом і геніальною жилкою вона визначає характер людини; в) стан "задоволення" майбутнім вчителем результатами своєї професійної діяльності.

Враховуючи все вищезазначене, мусимо сказати: щоб учитель діяв творчо, самостійно виважуючи результати своєї діяльності і корегуючи засоби з орієнтацією на мету (формування професійної культури), він повинен мати певні властивості, риси, рівень розвитку, забезпечити професійний саморозвиток, а через нього і професійну культуру.

Дослідно-експериментальна робота проводилася з 1999 по 2003 рік у два етапи. Дослідження велося на базі факультету іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Суть нашого дослідження полягає у тому, що експертам (викладачам факультету) було запропоновано назвати якості особистості майбутнього вчителя іноземної мови, риси характеру, види діяльності, що визначають професійний рівень особистості. За результатами цього опитування було створено анкету з індикаторами професійної майстерності. Наводимо дані анкети.

Індикатори професійної майстерності майбутнього вчителя іноземної мови: Високі знання навчального курсу з іноземної мови. Знання основ педагогіки і психології. Прагнення до самоствердження. Уміння організувати людей. Прагнення до саморозвитку, самоосвіти, самовдосконалення. Уміння грамотно і логічно викладати свої думки. Вміння тримати контакт з колегами, учнями, батьками. Вивчення досвіду передових вчителів. Володіння педагогічною технікою. Креативність та прогресивність думок.

На нашу думку, головним критерієм підвищення індексу професійної майстерності є процес професійного самовдосконалення, тобто, цей процес відбувається зі спеціальним залученням до нього студентів. Самовдосконалення є одним із головних факторів формування професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови. **Самовдосконалення** – результат всіх оціночних суджень та процесів, та пов'язані з цим подальші процеси на вдосконалення свого "я" в усіх сферах діяльності.

Передумовою самовдосконалення є самооцінка, самокритика своєї діяльності. Самооцінка – цінність, значимість, якою індивід наділяє себе в цілому і окремі сторони своєї особистості, її взаємодію з іншими людьми, виражаючи ступінь задоволення або незадоволення собою, рівень самоповаги. Розглядається в якості центральної особистісної освіти і виконує регуляторну та захисну функції, впливаючи на поведінку, діяльність і розвиток особистості [3].

Процеси самовдосконалення розпочинаються в той момент, коли студент починає замислюватись над своєю діяльністю (оцінювати, критикувати). І тоді, в залежності від отриманого результату (або гарний, або не зовсім), майбутній вчитель починає (при поганому результаті) вдосконалювати всі сторони своєї діяльності, або (при гарному результаті) вдосконалювати себе ще більше. Вчитель-професіонал ніколи не може бути задоволений рівнем свого професійного зростання та розвитку. Якщо вчитель задовольняється мірою свого розвитку і перестає вдосконалюватися – він "помирає" як вчитель, він припиняє своє професійне зростання. Тому ми досліджували частотний розподіл студентів у взаємодії цих двох понять (професійна майстерність та професійне самовдосконалення). За формулою, вказану нижче, ми визначаємо частотний розподіл студентів:

$$I_{nm} = \frac{\sum 1 + \sum 2}{4n}$$

$$\sum 1 = 0_1^c + 0_1^e = (x_1 + x_2 + \dots + x_n) + (y_1 + y_2 + \dots + y_n)$$

$$\sum 2 = 0_2^c + 0_2^e = (x_1 + x_2 + \dots + x_n) + (y_1 + y_2 + \dots + y_n),$$

де $\sum 1$ – загальна сума самооцінок та оцінок експертів згідно рівня професійної майстерності під час навчання в університеті.

$\sum 2$ – загальна сума самооцінок та оцінок експертів згідно рівня професійної майстерності під час педпрактики.

n – постійна кількість індикаторів в стереоанкеті.

Одержані дані допоможуть отримати узагальнене значення індексу професійної майстерності майбутнього вчителя іноземної мови та допоможуть в обчисленні індексу професійної культури.

Професійна майстерність, результати визначення якої подані у таблиці 1, значно вища у тих майбутніх учителів, які займаються самовдосконаленням. Так, найвище виявлення індексу професійної майстерності експериментальної групи потрапляє в інтервал 4,5 – 4,75, а для контрольної групи — 3,5 – 3,75.

У процесі активної участі в заходах щодо самовдосконалення учитель формує уміння та навички самостійності та реалізує їх з точки зору професійної діяльності.

Це пояснюється тим, що майбутні учителі ІМ у процесі самовдосконалення, підвищуючи свій рівень професійної майстерності (студенти експериментальної групи), здійснюють прямий та опосередкований вплив на студентів контрольної групи, адже їхній розвиток проходить у рамках одного колективу, однієї групи. Чим інтенсивніше проходить розвиток в експериментальній групі, тим інтенсивніший вплив на контрольну, а відповідно, й інтенсивніший розвиток професійної майстерності у контрольної групи майбутніх учителів ІМ.

Таблиця 1.

Частотний розподіл майбутніх учителів ІМ із зазначеними інтервалами індексу професійної майстерності (I_{nm}) станом на: I зріз — грудень 2000 року, II зріз — лютий 2003 року

Майбутні учителі, які займаються самовдосконаленням (N = 60 осіб)	I зріз	–	3	2	5	2	6	15	18	9
	II зріз	–	4	1	7	4	3	17	18	6
Майбутні учителі, які не займаються самовдосконаленням (N = 60 осіб)	I зріз	1	5	14	16	10	7	7	–	–
	II зріз	2	2	18	19	7	8	4	1	–
Шкала інтервалів (I_{nm})		3,0	3,25	3,5	3,75	4,0	4,25	4,5	4,75	5,0

Наступним кроком нашого дослідження є ранговий аналіз індикаторів професійної майстерності, про які ми говорили на початку статті. Студентам було запропоновано розмістити ці індикатори з 1-го по 10-е місце за важливістю впливу на формування їх професійної майстерності. Дані дослідження наводимо у таблиці 2.

Таблиця 2.

Ранговий аналіз змісту професійної майстерності майбутніх учителів ІМ, які займаються і не займаються самовдосконаленням, станом на лютий 2003 року

Індикатори (види діяльності)	Високі знання навчального курсу з іноземної мови	Знання основ педагогіки і психології	Прагнення до самоствердження	Уміння організовувати людей	Прагнення до саморозвитку, самоосвіти, самовдосконалення	Уміння грамотно і логічно викладати свої думки	Уміння тримати контакт з колегами, батьками, учнями	Вивчення досвіду передових учителів	Володіння педагогічною технікою	Креативність та прогресивність думок
Майбутні вчителі ІМ, які займаються самовдосконаленням (N=60 осіб)	9	7	4	6	1	8	10	3	5	2
Майбутні вчителі ІМ, які не займаються самовдосконаленням (N=60 осіб)	2	3	9	6	8	4	5	10	1	7

На першому ранговому місці у майбутніх учителів ІМ, які займаються самовдосконаленням, стоїть індикатор професійної майстерності "Прагнення до саморозвитку, самоосвіти, самовдосконалення". Це пояснюється тим, що цей індикатор є досить широким за своїм змістом. Для респондентів цієї групи досить важливим показником майстерності є дії, направлені на формування, розвиток та вдосконалення своєї особистості. Свідомий, творчий учитель завжди займається самоосвітньою діяльністю для розвитку у себе навичок: контролю за своїм психічним станом, вчинками; швидкого оцінювання ситуації; аналізу своїх дій та діяльності учнів; спілкування та обробки інформації; організації будь-якого педагогічного процесу.

Майбутній учитель ІМ, який бажає стати професіоналом і прагне зробити для цього все, повинен постійно удосконалюватися і розвиватися. Адже, якщо студент має намагання впливати на когось, розвивати і виховувати інших особистостей, то він повинен розпочати з себе.

Показником професійної майстерності майбутнього учителя ІМ є рівень знань, самовдосконалення, самоосвіти, комунікативної взаємодії його вихованців, або ж колег по групі.

Для цієї групи майбутніх фахівців ІМ цей вид діяльності є значущим тому, що він передбачає не тільки самостійну діяльність на "шліфування" своєї особистості, а й процеси взаємодії з іншими суб'єктами навчально-виховного процесу (студенти, викладачі). Займаючись взаємодією з іншими, майбутній учитель ІМ виробляє в себе уміння спілкуватися, обробляти інформацію, аналізувати свої та чужі вчинки та помилки, прислухатися до порад, аналізувати досвід. Маючи значно ширший кругозір, студенти цієї групи можуть грамотніше і переконливіше доводити свою думку, а також вірно володіти ситуацією у навчально-виховному процесі. Цей вид діяльності складається із логічних, послідовних підвидів (саморозвиток — самоосвіта — самовдосконалення), які мають взаємопов'язуючий та взаємовпливовий характер. Пройшовши один підвид студент прагне до іншого (наступного). А кінцевий результат говорить про наміри та інтереси студента до цієї діяльності.

Займаючись цим видом діяльності, майбутні учителі ІМ завоюють авторитет та репутацію. Своїми знаннями, навичками вони запевняють оточуючих у своїй спроможності стати вчителем-професіоналом, вчителем-майстром з високим рівнем професійної культури. На останньому місці у цієї групи респондентів міститься індикатор професійної майстерності "Уміння тримати контакт з учнями, колегами, батьками".

Така ситуація характерна тим, що майбутні учителі розглядають цей вид діяльності у зв'язку з комунікативною взаємодією, а не самовдосконаленням. Тому вплив цього виду діяльності на формування професійної майстерності шляхом самовдосконалення незначний і не має своєї значущості. Для майбутніх учителів ІМ, які не займаються самовдосконаленням, на першому ранговому місці розташований індикатор педагогічної майстерності "Володіння педагогічною технікою".

Дана група студентів, не займаючись самостійною діяльністю, щоб мати високий рівень майстерності скеровує свої дії вивчення методики та методології навчального процесу. Використовуючи передовий досвід із незначними власними думками та ініціативами, ці респонденти намагаються виховувати учнів, колег та впливати на них.

Для цієї групи майбутніх учителів ІМ головним у роботі цього виду діяльності є такі характерні риси: міцні знання курсу спеціальності; знання психології; знання методики викладання; уміння, навички керувати, організовувати; контакт з іншими; уміння доступно і ясно подавати матеріал; вірне розв'язання педагогічних конфліктів.

На останньому (десятому) місці серед індикаторів професійної майстерності майбутніх учителів ІМ, які не займаються самовдосконаленням, міститься індикатор "Вивчення досвіду передових учителів". Це пояснюється тим, що названа група респондентів не демонструє активності у самостійній діяльності, не має самоорганіза-

ційних навичок, не займається вивченням та аналізом досвіду інших, тому цей вид діяльності не є значущим чинником вияву професійної майстерності майбутніх учителів ІМ.

Для ефективного формування професійної культури майбутніх учителів ІМ потрібно залучати їх до процесів самовдосконалення.

Встановлено, що найефективнішими видами діяльності щодо формування професійної культури особистості майбутнього фахівця ІМ за допомогою самовдосконалення є: спроба себе у ролі викладача, керівника групи (педпрактика); участь в олімпіадах; володіння педагогічною технікою; прагнення до саморозвитку, самоосвіти, самовдосконалення; креативність та прогресивність думок; активна робота зі спеціальною літературою.

Результати цього дослідження свідчать, що: участь майбутнього учителя ІМ у процесі самовдосконалення є значущим фактором формування та становлення його професійної культури. Сутність вияву професійної майстерності для обох груп (експериментальної та контрольної) має суттєву різницю. Значно вищий рівень він у тих майбутніх учителів ІМ, хто займається самовдосконаленням. У таких студентів, які не займаються підвищенням рівня своєї професійної культури засобами самовдосконалення, професійна майстерність зростає значно нижчими темпами, аніж у тих, хто цією діяльністю займається професійно.

1. Грабарь М.И., Краснянская К.А. Применение математической статистики в пед. исследованиях: Непараметрические методы. – М.: Педагогика, 1977. – 136 с.
2. Паниотто В.И., Максименко В.С. Количественные методы в соц. исследованиях. – К.: Наукова думка, 1982. – 272 с.
3. Педагогічна майстерність: підручник /За ред. І.А Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
4. Радул В.В. Соціальна зрілість молодого вчителя: [Монографія]. – К.: Вища школа, 1997. – 269 с.

Матеріал надійшов до редакції 17.09.03 р.

Чернёнков Я.А. Профессиональное мастерство как фактор формирования профессиональной культуры будущего учителя иностранных языков.

Подаётся теоретический анализ связи профессионального мастерства и профессиональной культуры, также дана экспериментальная характеристика проблемы.

Chernyonkov Ya.O. Professional skillship as a factor of forming the professional culture of future teachers of foreign languages.

This article represents a short theoretical analysis of the connection of professional skillship and professional culture and shows the experimental characteristic of this problem.